

Aanbevelingen

‘Het is een grote vreugde om het leiderschap en de trouw van Sebastiaan van Wessem te zien. Zijn standvastige toewijding aan het Koninkrijk van God, zijn liefde voor Israël en het Joodse volk, en zijn zoektocht naar bijbelse waarheid die gelovigen tot volwassenheid brengt, zijn in onze tijd zowel zeldzaam als verfrissend. In Sebastiaan klopt het hart van een ware herder – iemand die niet onderwijst voor applaus, maar die een volk wil opbouwen dat wandelt in de volheid van Gods plannen. Het is zo inspirerend om een internationale christelijke leider deze fakkel te zien opnemen – om Gods beloften te verkondigen, naast Israël te staan en de Bruid voor te bereiden op haar spoedig komende Koning.’

Paul Wilbur | *aanbiddingsleider, auteur en oprichter van Wilbur Ministries*

‘We leven in profetische tijden. Wanneer we kijken naar wat er rond Israël gebeurt, wordt gezegd en wordt geschreven, dan zit daar een enorme geestelijke strijd achter. God is bezig met een herstel van Israël, de Gemeente van Jezus, en van de schepping in zijn geheel, doordat Gods Koninkrijk uiteindelijk alles zal omvatten. Vanuit een persoonlijke zoektocht heeft Sebastiaan van Wessem gaandeweg steeds meer antwoorden op zijn vragen gekregen. De Heer opende steeds meer de Bijbel voor hem en hij durfde het aan om zijn hart te openen voor nieuwe openbaringen. Het resultaat van die reis ligt nu in jouw handen. Laat je meenemen op deze uitnodigende, maar ook uitdagende reis in het ontdekken van het herstel van alle dingen.’

Johan Selier | *voorganger van Evangelische Gemeente Hoeksche Waard (EGHW), bijbelleraar en auteur*

Het herstel van alle dingen

Wat als de Bijbel
één groots en
hoopvol verhaal
vertelt, van
het begin tot
het einde?

Sebastiaan van Wessem

Co.

De bijbelteksten in dit boek zijn overgenomen uit de Herziene Statenvertaling (HSV), tenzij anders staat aangegeven.

Het herstel van alle dingen

Wat als de Bijbel één groots en hoopvol verhaal vertelt, van het begin tot het einde?

Dit boek is eerst gepubliceerd in het Engels onder de titel *All Things Restored*,
ISBN: 9788994074206

Copyright Nederlandse uitgave © 2026 Sebastiaan van Wessem & Uitgeverij Gideon

Auteur: Sebastiaan van Wessem

Omslagontwerp: Levi Toledo Design

Typografie: Jonathan Reining, Jore ontwerp

Jaar van uitgave: mei 2026

Uitgeverij: Gideon, Hoornaar, Nederland

www.gideonboeken.nl

ISBN: 9789059993204

NUR: 703, 706, 707

Alle rechten voorbehouden.

*Aan mijn tweelingzoons, Miles en William.
Mogen jullie opgroeien in liefde
voor het verhaal van de Schrift,
wandelen op de wegen van de Koning,
en leven als tekenen van Zijn komende herstel.*

Woord van dank

Allereerst dank ik God – de Auteur van herstel en degene die alle dingen nieuw maakt. Zonder Zijn genade, wijsheid en geduld had dit boek nooit het levenslicht gezien. Elke gedachte, elke bladzijde en elke nachtelijke ingeving heb ik ontvangen vanuit Zijn trouwe leiding en is bezield door de adem van Zijn Geest.

Het schrijven van dit boek was voor mij zowel een theologische als een diep persoonlijke reis. Velen hebben daaraan bijgedragen – door hun gebed, hun bemoediging, hun inzicht of simpelweg door hun geduld.

Aan mijn vrouw Eva – woorden schieten tekort om jou de waardering te geven die je toekomt. Je bent mijn constante metgezel en stille kracht geweest in elke fase van dit proces. Je gaf me de ruimte om urenlang te schrijven, herschrijven en hardop na te denken – vaak op de meest ongewone momenten. Dank je voor je liefde, je geduld en je gebeden gedurende dit traject.

Aan wijlen Michael Heiser, wiens baanbrekende werk *The Unseen Realm* mij theologisch hielp loskomen en mijn ogen opende voor het bovennatuurlijke wereldbeeld van de auteurs van de Schrift en hun eerste lezers. Zijn onderzoek gaf woorden aan waarheden die ik intuïtief al aanvoelde, maar nog niet kon verwoorden. Zijn trouw om de bijbelse tekst in haar eigen context te lezen heeft het theologisch fundament van dit boek diepgaand beïnvloed.

Aan Paul en Nate Wilbur, en aan Simon Hemsley, van wie de vriendschap en het geestelijk inzicht een doorslaggevende rol speelden bij de nieuwe start van wat nu KNGDM Alliance is. Jullie passie voor verzoening tussen Joodse en niet-Joodse gelovigen heeft mijn eigen weg diep beïnvloed en hielp deze beweging verankeren in het verhaal van Gods herstel.

Aan Mario van Keulen, die onvermoeibaar met mij aan dit manuscript werkte. Je hebt mijn mijmeringen meerdere malen gelezen, aangescherpt, en daar waar dat nodig was heb je me geholpen om verder structuur en profetische helderheid aan te brengen. Jouw vriendschap, scherpzinnigheid en geestelijk onderscheid hebben dit werk dieper gevormd dan woorden kunnen uitdrukken.

Aan bijbelwetenschappers Daniel Juster en Gerald McDermott voor jullie bemoediging onderweg. Jullie vertrouwen in mijn theologische richting en jullie voorbeeld als academici hielpen mij geloven dat dit project de moeite waard was.

Aan alle vrienden, voorgangers en collega's die mij in de loop der jaren – vaak na het aanhoren van mijn theologische overpeinzingen – zeiden: 'Je zou echt een boek moeten schrijven.' Ik was traag om te luisteren, maar uiteindelijk heb ik het tóch gedaan!

Een bijzonder woord van dank aan mijn Celebration Church Nederland-familie en aan allen binnen het KNGDM Alliance-netwerk die vol geduld en genade de eerste hoorders werden van veel van mijn ideeën. Jullie waren mijn proeftuin, gesprekspartners en bemoedigers toen de theologie van dit boek vorm begon te krijgen. Jullie geloof, honger naar waarheid en gedeelde liefde voor Gods Koninkrijk zijn mijn inspiratie geweest om te blijven schrijven.

Dit boek is geboren uit het verlangen om lezers te helpen de Bijbel te zien als één groot, zich ontvouwend verhaal van herstel. Wanneer we de Schrift lezen binnen haar eigen context – historisch, cultureel en verbondsmatig – ontdekken we een samenhangend narratief dat Gods trouw openbaart aan Israël, aan de volkeren en aan de schepping zelf. Ik hoop dat dit werk de ogen opent voor de schoonheid van Gods verhaal, en harten vervult met de hoop op het herstel van alle dingen.

Sebastiaan van Wessem
Almere, Nederland

Inhoud

Voorwoord • Don Ceder 17

Inleiding 21

1. Het doel van de Schepper: Eden als het prototype van herstel 27
2. Het verbondspatroom: Gods familie en missie 38
3. Israël, Gods instrument van herstel 46
4. Het Koninkrijk, de Koning en Sion: Gods heerschappij hersteld 54
5. Profetische hoop in ballingschap: het Nieuwe Verbond en de weg naar herstel 62
6. Het kruis, het verbond en het komende Koninkrijk 80
7. Pinksteren en de wedergeboorte van het volk van God 93
8. Het geheimenis onthuld: één nieuwe mens in de Messias 113
9. Torah, identiteit en het volk van het Nieuwe Verbond 131
10. De wond in het Lichaam: christelijk antisemitisme en de vervreemding van Israël 144
11. De terugkeer van de Koning: Jezus en het herstel van Israël 161
12. Het millennium en de heerschappij vanuit Sion 174
13. De nieuwe hemel en de nieuwe aarde: de vervulling van alle dingen 188
14. Een restorationistische gemeente worden: samen het verhaal belichamen 201
15. Het verhaal dat onze missie vormt 220

Bibliografie 228

Primaire bronnen 236

Voorwoord

DON CEDER

Terwijl ik dit schrijf heb ik net het paasweekend achter de rug. Naast dat ik dankbaar mocht stilstaan bij de lijdensweek van Christus en de glorieuze opstanding van mijn Heer, was ik dit weekend ook te gast bij een Joodse familie voor een pesachmaaltijd.

Dit jaar viel Pesach samen met Pasen. Dat is in onze tijd tamelijk uniek, maar tijdens de eerste paar honderd jaar na de opstanding van Christus vielen Pesach en Pasen altijd samen, en met goede reden. De lijdensweek van Jezus viel namelijk exact samen met het Joodse pesachfeest. En wie de evangeliën leest, kan niet anders dan concluderen dat de laatste dagen van Jezus, een Jood, stuk voor stuk vervullingen zijn van de profetische betekenis van Pesach. Zijn intocht in Jeruzalem weerspiegelt hoe pesachlammeren Jeruzalem binnentrokken om geselecteerd en vervolgens geslacht te worden. De reiniging van de tempel herinnert aan het verwijderen van het zuurdeeg (wat symbool staat voor hoogmoed en zonde) uit de Joodse huizen tijdens Pesach. Het avondmaal met zijn eveneens Joodse discipelen was, ja je raadt het al, een pesachmaaltijd zoals ik deze het afgelopen weekend bijwoonde. En Zijn opstanding viel samen met Yom HaBikkurim, het feest van de eerstelingen.

Dat deze dagen inmiddels niet meer gelijktijdig worden gevierd heeft een reden. Vorig jaar werd mij tijdens de herdenking van het eerste christelijke concilie in Nicea, 1700 jaar geleden, duidelijk waarom: anti-Joodse sentimenten die de Kerk waren binnengeslopen.

De vergadering van kerkleiders in het jaar 325 stelde naast de wereldberoemde geloofsbelijdenis van Nicea vast dat Pasen voortaan gevierd zou moeten worden op de eerste zondag na de eerste volle maan na het begin van de lente. En dus niet meer in lijn met de Joodse kalender, waar Pesach altijd op de veertiende Nisan begint.

Keizer Constantijn schreef aan de bisschoppen die het concilie niet konden bijwonen de reden voor deze beslissing: *‘Het is onwaardig om bij de viering van dit allerheiligste feest de gewoonte van de Joden te volgen, die hun handen met een zware misdaad hebben bezoedeld. Laat ons niets gemeen hebben met het verfoeilijke Joodse volk; want wij hebben van onze Heiland een andere weg ontvangen.’*

De ontwikkeling dat de Kerk zich loskoppelde van haar Joodse wortels begon overigens al eerder. Na het overlijden van de Joodse apostelen van Jezus (de eerste Messiasbelijdende Joden) verschoof het zwaartepunt van de invloed in de Kerk steeds meer naar niet-Joodse gelovigen. Hierdoor groeide de kloof en moeite met Joodse broeders en zusters die in Jezus de Messias hadden leren kennen en hun Joodse identiteit wensten te behouden. Door de eeuwen heen werd deze kloof tussen de Kerk en Joden verder verdiept, ook mede door onderwijs van geliefde kerkvaders als Justinus de Martelaar, Maarten Luther en Johannes Calvijn. Daarmee is iets stukgegaan; iets wat mij betreft om reflectie en herstel vraagt.

Tegen die achtergrond is het boek van Sebastiaan interessant. Sebastiaan noemt zichzelf een ‘restorationist’. Hij beschrijft de verwachtingen ten aanzien van Gods heilsplan en het Koninkrijk van God vanuit een Messiasbelijdend Joods perspectief; een perspectief dat voor niet-Joodse moderne gelovigen moeilijk in kaders te vatten is. Toch denk ik dat dit boek juist daarom door iedere christen gelezen zou moeten worden.

Vanuit de Tweede Kamer ben ik al een tijdje bezig om het belang van religieuze geletterdheid in de samenleving te benadrukken. Mijn stelling is dat religie en ideologie een veel belangrijker rol spelen in de wereld, en dus ook bij conflicten, dan we ons in het Westen realiseren. Verdieping in verschillende religieuze perspectieven is cruciaal om moderne internationale conflicten te begrijpen, zeker die in het Midden-Oosten.

Nee, dit is geen handboek dat direct antwoord geeft op de complexe geopolitieke vraagstukken rond de staat Israël. Daar is het boek ook niet voor bedoeld.

Het herstel van alle dingen geeft inzage in een theologisch perspectief dat wat mij betreft een waardevolle toevoeging is aan het brede gesprek binnen de Kerk van Jezus Christus over de toekomst. Sebastiaan stelt de Joodse verwachting van het Koninkrijk van God centraal. Hij doet tevens een dringend appel om hernieuwd na te denken over het concept van de ‘ene nieuwe mens’ uit Efeze 2:15.

Wat ik mooi vind aan dit boek, is dat je er niet omheen kunt. Of je het nu eens bent met wat er staat of niet, je moet er iets mee. Het raakt je denken, raakt hoe je kijkt naar Messiasbelijdende Joden, naar je eigen kerkhistorie en naar kerkelijk leiderschap. Ook daagt het uit om na te denken over hoe jouw persoonlijke visie op het Koninkrijk van God en de ‘ene nieuwe mens’ zich verhoudt tot de geschriften van het Oude en Nieuwe Testament en de wijze waarop Messiaanse Joden die interpreteren.

Mijn hoop is dat dit boek zal leiden tot vruchtbare gesprekken binnen verschillende kerktradities en daarbuiten. En daar ben ik Sebastiaan dankbaar voor.

Don Ceder • Tweede Kamerlid namens de ChristenUnie

Inleiding

Ik had nooit gedacht dat ik een boek zou schrijven. Ik ben altijd iemand geweest die te snel wordt afgeleid voor een lang project als dit. Toch bleef één gedachte hangen: wat als ik een helder en toegankelijk boek zou kunnen schrijven dat het hele raamwerk van het restorationisme – of de restorationistische theologie – op één plek samenbrengt voor lezers in de gemeenten die ik mag leiden en de netwerken waar ik wereldwijd betrokken bij ben?

Een opwekking en de nasleep

Sinds 2018 ben ik een reis begonnen van reconstructie van mijn christelijk geloof. Terwijl ik zag hoe velen om mij heen – ook leiders – hun geloof deconstrueerden en sommigen het zelfs verloren, wist ik: deconstructie is niet de weg. Wat nodig was, was herstel – het herontdekken en opnieuw opbouwen van een geloof dat diep geworteld is in Gods eeuwenoude verhaal.

Tot die tijd zat ik diep in de ‘church growth movement’ als lokale voorganger in Hilversum. Mijn focus lag op het zo ‘seeker-sensitive’ mogelijk maken van de kerk om zoveel mogelijk mensen te bereiken. Het was een vruchtbare tijd, althans zo leek het: veel mensen kwamen binnen in ons historische gebouw, reageerden op oproepen tijdens de diensten, en lieten zich dopen. God werkte krachtig. En tóch had ik het gevoel dat er iets miste. Soms, terwijl ik preekte of een oproep deed, hoorde ik mezelf dingen zeggen en vroeg ik me af of ik ze nog wel zo geloofde als vroeger. Ik twijfelde nooit aan de kernwaarheden van het geloof, maar begon me wel af te vragen in hoeverre onze manier van kerk-zijn nog leek op het geloof dat de apostelen verkondigden en uitleefden.

Datzelfde jaar brak er in één van de gemeenten binnen ons netwerk een opwekking uit. Intussen begon mijn theologische kaartenhuis te wankelen. Ik dook in theologische werken die de Bijbel benaderden vanuit de wereld en denkkaders van het Oude Nabije Oosten. Tegelijkertijd ontstonden er vriendschappen met Messiaans-Joodse gelovigen, die me aan het denken zetten over de sabbat, de bijbelse feesten, de *Torah* en – bovenal – de Joodse identiteit van Jezus.

In 2022 kwam die opwekking abrupt tot stilstand, en een netwerk van bedieningen dat uit die opwekking was ontstaan viel uiteen. Ik voelde me geroepen om de deelnemers van dat netwerk die overbleven bij elkaar te houden. Twee goede vrienden uit dat netwerk, de Messiaans-Joodse aanbiddingsleider Paul Wilbur en zijn zoon Nate, moedigde me aan om ermee door te gaan. Ik had het gevoel dat de Heer onze focus naar Jeruzalem trok – zonder dat ik op dat moment al helemaal de theologische en profetische betekenis van die stad doorgrondde.

‘Wie kennen we in Jeruzalem?’

Ik stelde hen de vraag: ‘Wie kennen we in Jeruzalem?’ Dit leidde in augustus 2022 tot een Zoom-call met Asher Intrater en Ariel Blumenthal van Tikkun Global. Ik herinner me nog heel goed de haperende internetverbinding vanuit een christelijke camping in het oosten van Nederland. Drie maanden later reisde ik samen met mijn vriend, pastor Simon Hemsley uit Durban, Zuid-Afrika, naar Israël om onze nieuwe vrienden persoonlijk te ontmoeten. Die reis veranderde mij. Ik ontdekte dat leiders in de moderne Messiaans-Joodse beweging de Schrift vaak lezen met een eenvoud en helderheid die voortkomt uit hun intieme kennis van de *Torah* en de profeten, zonder de westerse theologische filters waarin ik was getraind.

Gaandeweg ontdekte ik dat veel theologen en voorgangers wereldwijd een vergelijkbaar perspectief delen. Sommigen

hoorde ik de term ‘restorationisme’ gebruiken, daarbij verwijzend naar Handelingen 3:21: ‘Hem moet de hemel ontvangen tot de tijden waarin alle dingen worden hersteld, waarover God gesproken heeft bij monde van al Zijn heilige profeten door de eeuwen heen.’

Dat woord ‘herstel’ raakte me diep, want hetzelfde verlangen klinkt ook door in de vraag van de discipelen nadat Jezus hen veertig dagen lang intensief onderwijs over het Koninkrijk had gegeven: ‘Heere, zult U in deze tijd voor Israël het Koninkrijk weer herstellen?’ (Hand. 1:6). Jezus corrigeert vervolgens niet hun verwachting, maar wel hun gevoel van timing (Hand. 1:7-8). Het is aan de Vader om te bepalen wanneer en hoe dat zal gebeuren. Hun taak was om de opdracht die Jezus hun gaf uit te voeren – ver voorbij de grenzen van wat zij zagen als het Koninkrijk van Israël, zelfs tot de uiteinden van de aarde.¹

Wat is restorationisme?

Restorationisme is de overtuiging dat Gods heilsplan zowel de vernieuwing van Israël als die van de Kerk omvat, en uiteindelijk uitmondt in de wederkomst van Jezus en het herstel van alle dingen. Restorationisme bevestigt Gods blijvende verbond met Israël – inclusief de fysieke terugkeer van het Joodse volk naar hun land en hun geestelijke vernieuwing door geloof in de Messias – en erkent tegelijk dat de Kerk wordt vernieuwd naar haar apostolische wortels van geloof, eenheid en kracht. In het hart van deze visie staat de ‘ene nieuwe mens’ (Ef. 2:15). Een verzoend Lichaam van Joodse en niet-Joodse gelovigen,

¹ Ik heb altijd gedacht dat Jezus de verwachting die de discipelen hadden aangaande het Koninkrijk corrigeerde. Ik dacht dat het Koninkrijk vooral geestelijk zou zijn, en niet fysiek. Maar hier in Handelingen 1 is het heel duidelijk dat Jezus niet hun verwachting corrigeert, alleen hun gevoel voor timing. En besef ook dat Jezus in veertig dagen van intensief onderwijs geen enkele vraag over hoe het Koninkrijk eruit zou zien onbeantwoord zou hebben gelaten. Het idee van het ‘herstel van alle dingen’ is een door en door Joods concept, ook wel *tikkun olam* (תיקון עולם) genoemd: het herstel van de wereld. God zal de wereld herstellen wanneer Zijn Koninkrijk hier op aarde tot vervulling komt.

waardoor Gods heerlijkheid zichtbaar zal worden in de laatste dagen.

Dit boek is mijn poging om die visie helder uiteen te zetten – voor voorgangers, kerkelijke leiders, theologen en gelovigen die dieper in de Schrift willen duiken. Mijn verlangen is om een brug te bouwen tussen Messiaans-Joodse en niet-Joodse gelovigen, en om verder theologisch werk over dit belangrijke thema aan te moedigen.

Hoe is 'ons' restorationisme anders?

Het restorationisme dat ik in dit boek beschrijf, wijkt af van eerdere bewegingen die dezelfde term gebruikten. In de kerkgeschiedenis van de afgelopen eeuwen werd 'restorationisme' verbonden aan allerlei groepen – vooral in de 19e en vroege 20e eeuw. Deze groepen probeerden de structuur of praktijken van de apostolische Kerk te herstellen. Denk aan de Amerikaanse Stone-Campbell beweging (Disciples of Christ, Churches of Christ), de Christadelphians, de Mormonen, Jehova's Getuigen, de Nieuw-Apostolische Kerk, en andere groeperingen. Vaak beweerden deze bewegingen het vroege christendom te willen herstellen na eeuwen van verval of afval. Ze verwierpen vaak geloofsbelijdenissen, tradities en de historische kerkverbanden, en maakten geregeld exclusieve claims op authenticiteit en gezag.

Het restorationisme dat ik in dit boek beschrijf heeft een ander karakter dan die stromingen die dezelfde term gebruiken. Het is een theologische visie die Joodse en niet-Joodse volgelingen van Jezus samen mogen dragen: het verlangen om te zien dat God Zijn beloften aan Israël én aan de wereldwijde Kerk zal vervullen, vanuit de overtuiging dat de Bijbel één samenhangend verhaal vertelt, diepgeworteld in zijn oorspronkelijke context. We erkennen het goddelijke gezag van zowel het Oude als het Nieuwe Testament en verlangen naar het herstel van

de Joodse wortels van het christelijk geloof – wortels die in de loop van de geschiedenis vaak zijn overschaduwd door latere interpretaties, ook die van de vroege kerkvaders.

Dit herstel is holistisch: het bevestigt Gods blijvende verbond met Israël, omvat de terugkeer en geestelijke vernieuwing van het Joodse volk, de herleving van de wereldwijde Kerk op het apostolische fundament, en de verzoening van Jood en niet-Jood in de Messias als ‘één nieuwe mens’ (Ef. 2:15). In de kern is het een visie van eenheid-in-verscheidenheid, die Gods beloften aan zowel Israël als de volkeren in het vizier houdt en uitkijkt naar het herstel van alle dingen bij de komst van Jezus.

Restorationisme komt niet voort uit nostalgie en wil geen exclusief clubje vormen. Wel is het gericht op een levende, bijbelse hoop: dat Gods plannen voor Israël en de volkeren in onze tijd samenkomen, vooruitwijzend naar het uiteindelijke herstel van alle dingen bij de wederkomst van Jezus.

*‘Hem moet de hemel ontvangen tot de tijden
waarin alle dingen worden hersteld,
waarover God gesproken heeft bij monde
van al Zijn heilige profeten door de eeuwen heen.’
(Handelingen 3:21)*

Hoofdstuk 1

Het doel van de Schepper: Eden als het prototype van herstel

De Bijbel is veel meer dan een verzameling leerstellingen, wetten of morele lessen. Het vormt één samenhangend verhaal, een drama dat begint in een wereld die in volmaakte harmonie is geschapen, wordt verbrijzeld door rebellie, maar vastberaden afstevent op Gods volledige herstel van alle dingen. Dat verhaal bepaalt alles: hoe we naar God kijken, hoe we onszelf zien, en hoe we onze roeping in de wereld verstaan.

Van Genesis tot Openbaring ontvouwt de Schrift één doorlopend verhaal: schepping, zondeval, verlossing en vernieuwing. Het begint niet in een vacuüm, maar in de schoonheid en orde van een heilige tuin die Eden heet. Deze eerste scène bepaalt de koers van het hele bijbelse verhaal. Eden is niet slechts 'het verloren paradijs'. Het is de blauwdruk van Gods plan, het prototype van Zijn Koninkrijk, en het einddoel waar het verhaal van verlossing zich naartoe beweegt.

De Bijbel zien als één samenhangend verhaal is van cruciaal belang. Veel moderne lezers benaderen de Bijbel als een boek met allerlei losse fragmenten erin: hier een wet, daar een belofte, en tussendoor wat morele lessen. Maar de oudtestamentische en nieuwtestamentische auteurs schreven binnen een narratief raamwerk dat geworteld is in Gods oneindige verbondsrelatie met de schepping en Zijn volk. Als we het grotere verhaal zien, voorkomen we dat we de bijbelse boeken los van elkaar lezen. Pas dan ontdekken we de ononderbroken lijn van Gods plannen met deze wereld.

Vanuit dit perspectief is Eden niet slechts het begin, maar het uiteindelijke doel van Gods plan met de schepping. G.K. Beale legt uit dat de hele geschiedenis van de verlossing het verhaal is van God die Zijn woonplaats onder de mensen herstelt in een tempelachtige nieuwe schepping. Dat thema van herstel loopt als een rode draad door de wet en profeten, de bediening van Jezus, het getuigenis van de apostelen en de profetische visioenen van Openbaring. Van begin tot einde verbindt de Bijbel de vernieuwing van de wereld met het herstel van Gods aanwezigheid onder Zijn mensen.

Als we de Schrift zó lezen, verandert dat hoe we over redding en missie nadenken. Het evangelie is geen evacuatieplan uit de schepping, maar een reddingsplan vóór de schepping. Onze hoop ligt niet in het ontsnappen aan deze wereld, maar in de vernieuwing van deze wereld. Petrus noemt dit ‘het herstel van alle dingen’ (Hand. 3:21). En om dat herstel te begrijpen, moeten we terug naar waar het verhaal begon: Eden, Gods eerste woonplaats bij de mens.

Eden als tempel en heiligdom

Eden was geen gewone tuin. Het was de eerste heilige plaats, de oorspronkelijke ontmoetingsplaats van hemel en aarde, waar de aanwezigheid van JHWH rustte en Zijn goddelijke raad samenkwam.² De auteur van Genesis beschrijft Eden in beelden die later als echo terugkomen in de omschrijving van

2 Michael S. Heiser, *The Unseen Realm: Recovering the Supernatural Worldview of the Bible* (Bellingham, WA: Lexham Press, 2015), 44-48. Heiser maakt in dit boek een overtuigend betoog voor lagere *elohim* (geestelijke wezens) die door JHWH geschapen zijn en samen met Hem dienen in een goddelijke raad. Een goed voorbeeld is Psalm 82, maar er zijn veel andere passages in de Hebreeuwse Bijbel die dit idee ondersteunen. In dit boek gebruik ik vaak JHWH in plaats van ‘God’ of ‘de HEERE’. JHWH is de transliteratie van de Hebreeuwse letters jod-he-vav-he uit het Oude Testament, de verbondsnaam van God. Omdat volgens de Joodse traditie niemand weet hoe deze naam uitgesproken moet worden, zal ik geen klinkers gebruiken en me houden aan wat de bijbeltekst ons zelf aanreikt. JHWH wordt ook wel het *Tetragrammaton* genoemd (Grieks voor ‘vier letters’).

de tabernakel en de tempel van Israël. God ‘wandelt’ in de tuin (Gen. 3:8), net zoals Hij ‘wandelt’ in de tabernakel (Lev. 26:12). De ingang van Eden ligt op het oosten (Gen. 3:24; vgl. Ez. 43:1-4). Cherubs worden aangesteld als wachters (Gen. 3:24; Ex. 25:18-22). Dit is geen toeval. Vanaf het allereerste begin gebruikt de Bijbel tempeltaal om duidelijk te maken dat Gods woonplaats bij de mens een essentieel thema is.

Gordon Wenham merkt op dat ‘de hof van Eden door de schrijver van Genesis niet eenvoudigweg wordt gezien als een stukje Mesopotamische landbouwgrond, maar als een arche-typisch heiligdom – een plaats waar God woont en waar de mens hem zou moeten aanbidden’.³ Michael Heiser voegt daaraan toe: ‘Eden was Gods huis op aarde. Het was Zijn woning. En waar de Koning woont, daar komt Zijn [goddelijke] raad bijeen.’⁴ Dit betekent dat Eden zowel de eerste tempel is als ook het patroon voor elk heiligdom dat daarna zou volgen.

In de oudheid plaatste men tempels vaak op hooggelegen plaatsen als symbool van nabijheid tot de goden.⁵ Veel Joodse en christelijke tradities verbinden Eden met een berg – in het bijzonder met de berg Moria, ook wel Sion of de Tempelberg genoemd, in Jeruzalem. De profeet Ezechiël verbindt deze beelden rechtstreeks met elkaar door Eden te beschrijven als ‘de hof van God’ en ‘Gods heilige berg’ (Ez. 28:13-14). Oude tradities uit de Tweede Tempelperiode en de vroeg-rabbijnse tijd, zoals *Pirkei DeRabbi Eliezer*, identificeren Eden zelfs met de plek waar later de tempel van Jeruzalem zou staan. Hiermee

3 Gordon J. Wenham, ‘Sanctuary Symbolism in the Garden of Eden Story’, in *Proceedings of the Ninth World Congress of Jewish Studies* (Jerusalem: World Union of Jewish Studies, 1986), 19.

4 Heiser, *The Unseen Realm*, 44.

5 L. Michael Morales, *The Tabernacle Pre-Figured: Cosmic Mountain Ideology in Genesis and Exodus*, proefschrift ter voltooiing van de vereisten voor de graad van Doctor of Philosophy, University of Bristol/Trinity College, 9 mei 2011, p.2.

wordt de continuïteit benadrukt tussen Gods oorspronkelijke woonplaats en de plaats die Hij uitkoos om aanbeden te worden.⁶

Deze ‘heilige geografie’ verbindt Eden en Sion tot één verlossingsverhaal: van de eerste tuintempel, via Israëls heiligdom, naar het Nieuwe Jeruzalem (Jes. 2:2-4; Openb. 21:10). Zelfs de rivieren uit Genesis 2 wijzen in die richting. Eén ervan, de Gihon, wordt door sommige oude commentatoren geïdentificeerd als de Gihonbron in Jeruzalem, de oude waterbron van de stad en een onmisbaar onderdeel van de tempelrituelen. Of de geografische identificatie nu klopt of niet, de symboliek blijft krachtig: tempel, bron en berg vormen blijvende symbolen van Gods leven gevende aanwezigheid.⁷

Eden is dus niet slechts het decor van de oorsprong van de mensheid, maar het archetypen van de schepping in haar uiteindelijke bestemming. Jeruzalem weerklinkt als een profetische echo van Eden en wijst vooruit naar het Nieuwe Jeruzalem, waar de uiteindelijke vervulling zal zijn: een herstelde heilige stad waar God voor altijd bij Zijn volk woont.

De priesterlijke roeping van de mens en het beeld van God

In het allereerste begin werd de mens geschapen naar het beeld van God (*tselem elohim*, Gen. 1:26-28) en kreeg hij de

6 *Pirkei DeRabbi Eliezer*, vert. Gerald Friedlander (London, 1916), h.12, *Sefaria*. (www.sefaria.org/Pirkei_DeRabbi_Eliezer.12.1?lang=bi&with=About&lang2=en, geraadpleegd op 8 juli 2025). Deze vroegrabbinse midrasj hervertelt en breidt het bijbelse verhaal uit van Genesis tot en met Numeri, inclusief ethische leringen, oude Joodse gebruiken, legendes en berekeningen over de schepping en het einde der dagen. Traditioneel wordt het toegeschreven aan Rabbi Eliezer ben Hyrcanus, een leraar uit de 2e eeuw, maar het is waarschijnlijk in de 8e of 9e eeuw geredigeerd. In 12:1 lezen we: ‘Met overvloeiende liefde had de Heilige, gezegend zij Hij, de eerste mens lief, aangezien Hij hem schiep op een reine plaats, op de plek van de Tempel, en Hij bracht hem in Zijn paleis, zoals er gezegd is: “En de HEERE God nam de mens en zette hem in de hof van Eden om die te bewerken en te bewaren” (Gen. 2:15).’

7 Stephen L. Cook, ‘The Temple in the Christian Bible’, *St Andrews Encyclopaedia of Theology* (Aug. 2023), www.saet.ac.uk/Christianity/TheTempleintheChristianBible (geraadpleegd op 21 nov. 2025).

heerschappij over de schepping toevertrouwd. Die heerschappij kreeg de mens niet om de schepping te overheersen, maar als een heilig rentmeesterschap: een partnerschap met JHWH in de zorg voor Zijn schepping. Genesis beschrijft de roeping van de mens met priesterlijke taal: ‘om die te bewerken en te onderhouden’ (Gen. 2:15). G.K. Beale merkt op dat de Hebreeuwse werkwoorden die hier worden gebruikt ‘*abad* (‘dienen’) en *šamar* (‘bewaken’) zijn. Deze worden vaak gebruikt voor priesterlijke taken in Israëls heiligdom. Het gaat dus niet alleen om landbouw, maar om tempeldienst (Num. 3:7-8; 18:5-6).⁸ De taak van de mens in Eden was dan ook om koninklijke priesters te zijn: vertegenwoordigers van Gods heerschappij en beheerders van Zijn tempeltuin.

Deze priesterlijke roeping gaat dieper dan verantwoordelijkheid alleen. In het oude Nabije Oosten werden koningen vaak ‘beelden’ van de goden genoemd: zij vertegenwoordigden de macht van de goden op aarde. Maar Genesis democratisert dit: ieder mens, niet alleen de elite, is geroepen om het beeld te dragen van de God die het universum geschapen heeft, om te delen in Zijn koningschap en Zijn karakter te weerspiegelen. Zoals Michael Heiser schrijft: ‘Wij zijn Gods vertegenwoordigers op aarde. Mens-zijn is Gods beelddrager zijn.’⁹ Wij zijn Gods raad en bestuur in deze dimensie. Het beeld van God dragen betekent actief deelnemen aan Zijn doel met de schepping.

Carmen Joy Imes gaat nog een stap verder en stelt dat het beelddrager zijn van God ook inhoudt dat we Zijn Naam dragen: dat we geroepen zijn om Hem relationeel en ethisch te vertegenwoordigen, om Zijn reputatie en karakter de wereld in te dragen. Deze priesterlijke identiteit draait dus niet om status, maar om roeping. Mensen zijn bedoeld als zichtbare weerspiegelingen

8 Beale, *A New Testament Biblical Theology* (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2011), 617-618.

9 Heiser, *The Unseen Realm*, 43.

van God: levende ambassadeurs, bemiddelaars en getuigen van Zijn gerechtigheid, barmhartigheid en heiligheid.¹⁰

Dit oorspronkelijke doel ligt ten grondslag aan het hele bijbelse verhaal. Zonde vervormt het beeld van God in de mens, maar verlossing in Christus herstelt het. In Jezus wordt de priesterlijke roeping van de mens vernieuwd – niet alleen zodat we individueel gered zouden worden, maar zodat onze hele roeping van aanbidding, rentmeesterschap en getuigen zijn hersteld kan worden (Openb. 21:22-27). Het priesterschap van alle gelovigen betekent nu dat iedere volgeling van Jezus geroepen is om deel te nemen aan *tikkun olam*: het herstellen van de wereld door Gods barmhartigheid uit te dragen, gerechtigheid na te jagen en Zijn aanwezigheid zichtbaar te maken.¹¹ Deelname aan Gods missie is geen keuze, maar de kern van ons geloofsleven. We zijn geroepen de schepping te helpen een spiegel te worden van Gods karakter en heerschappij (Micha 6:8).¹²

Deel worden van Gods familie

Geschapen zijn naar Gods beeld betekent in de kern dat je welkom bent in Zijn familie. Vanaf de eerste hoofdstukken van Genesis en in de rest van de Bijbel wordt de relatie tussen Schepper en de mens beschreven in termen van verwantschap: God als Vader, de mens als Zijn kinderen (Lucas 3:38). Zoals kinderen op hun ouders lijken in uiterlijk en karakter, zo waren

10 Carmen Joy Imes, *Bearing Yhwh's Name at Sinai – A Reexamination of the Name Command of the Decalogue* (University Park, PA: Eisenbrauns, 2018), 178-179.

11 Anna Beth Havenar, 'Repairing a Broken World: The Jewish Concept of Tikkun Olam', *Light of Messiah Ministries Blog*, 6 feb. 2024, lightofmessiah.org/blog/repairing-a-broken-world-the-jewish-concept-of-tikkun-olam (geraadpleegd op 21 nov. 2025).

12 In het Joodse denken, vooral binnen het Jodendom van de Tweede Tempelperiode en later in de rabbijnse traditie, drukt *tikkun olam* het idee uit dat Gods volk geroepen is om mee te werken aan het herstel en de heelmaking van alle aspecten van de schepping, met als doel sociale gerechtigheid, rechtvaardigheid en vrede te brengen. Het gaat om een holistische missie die verder reikt dan persoonlijke spiritualiteit en ook het herstel van relaties en van de samenleving als geheel omvat.

mensen bedoeld om het wezen en de wegen van hun Vader te weerspiegelen – in wie ze zijn en in wat ze doen.

Deze familie-identiteit is niet iets statisch. Het is verbonden met een roeping. Kind van God zijn betekent dat je deelneemt aan het ‘familiebedrijf’: de aarde bewerken, regeren en zegenen onder Zijn gezag. Michael Heiser beschrijft Adam en Eva als ‘JHWH’s keuze om als rentmeester-koningen over een wereldwijd Eden te heersen onder Zijn gezag’¹³, een rol die zowel koninklijke verantwoordelijkheid als intieme relatie omvat. Eden is daarom het prototype van een familie-Koninkrijk: God woont bij Zijn volk, Zijn heerschappij is gedelegeerd aan Zijn zonen en dochters, en Zijn aanwezigheid vult de schepping.

Het verhaal van de Schrift keert steeds terug naar dit thema van goddelijke familie. Israël wordt Gods eerstgeboren zoon genoemd (Ex. 4:22; vgl. Ef. 2:19), geroepen om Zijn karakter te weerspiegelen aan de volkeren. In het Nieuwe Testament worden gelovigen, zowel Joden als niet-Joden, door Jezus de Messias in Gods huisgezin opgenomen, ‘de Eerstgeborene [...] onder vele broeders’ (Rom. 8:29; Gal. 4:4-7). Door eenheid met Hem wordt Gods oorspronkelijke bedoeling met Adam vervuld: de vorming van een wereldwijde familie die Zijn beeld draagt.

Deze identiteit verandert ook onze positie in Gods missie. We zijn geen onderdanen van een onpersoonlijke heerser die veraf van ons staat, maar zonen en dochters die de belangen van hun Vader vertegenwoordigen in de wereld. We zijn Zijn ambassadeurs (2 Kor. 5:20). Ons rentmeesterschap is relationeel – geworteld in vertrouwen, liefde en een gezamenlijk doel, niet in angst of dwang. Als leden van Gods koninklijk huis dragen we Zijn Naam en brengen we Zijn zegeningen naar de volkeren, vooruitkijkend naar de dag dat deze werkelijkheid volledig wordt vervuld in de nieuwe schepping: ‘Zie, de tent van God is bij de mensen en Hij zal bij hen wonen’ (Openb. 21:3).

¹³ Heiser, *The Unseen Realm*, 56.

Ballingschap uit Eden: de eerste breuk

Het verhaal van Genesis slaat al snel om van intieme relatie naar een tragische scheiding. Door de zondeval (Gen. 3) werd Gods goede schepping ontwricht, en deze breuk liet haar sporen na in heel de schepping. Toch staat deze rebellie niet op zichzelf. In Genesis ontvouwt zich een tragische trilogie van rebellie: de opstand van de mens in de hof van Eden (Gen. 3), het kwaad dat in de dagen van Noach de vloed teweegbracht (Gen. 6:1-4), en de hoogmoedige eenheid bij Babel (Gen. 11:1-9). Elke rebellie verdiept de breuk tussen God en mens en leidt tot een patroon van vervreemding en ballingschap.

Adam en Eva's verdrijving uit de hof (Gen. 3:23-24) was veel meer dan een verhuizing. Ze verloren toegang tot Gods aanwezigheid en hun priesterlijke roeping, en er ontstond een diepe wond in de schepping zelf. Waar mensen ooit als koninklijke priesters leefden in directe omgang met God, zwierven ze nu ten oosten van Eden, verbannen en vol verlangen naar een herstel van alles wat verloren was gegaan.¹⁴

Het motief van ballingschap zien we steeds weer terug in de Bijbel, bijvoorbeeld wanneer Israël uit het Beloofde Land wordt verdreven.¹⁵ Ballingschap wordt een symbool voor elke vorm van vervreemding: geestelijk, relationeel en maatschappelijk. Zonde drijft niet alleen een wig tussen God en de mens, maar ook tussen mensen onderling, en tussen mens en schepping. Paulus beschrijft dit als leven onder de 'macht van de duisternis'

14 De Bijbel laat zien dat de mensheid zich na de zondeval ten oosten van Eden vestigde, in Genesis 3:24: 'Hij verdreef de mens, en plaatste ten oosten van de hof van Eden de cherubs met een vlammend zwaard, dat heen en weer bewoog, om de weg naar de boom des levens te bewaken.' Daarnaast lezen we, nadat Kaïn Abel gedood had, in Genesis 4:16: 'Toen ging Kaïn weg van het aangezicht van de HEERE; en hij woonde in het land Nod, ten oosten van Eden.'

15 Bryan D. Estelle, 'The Exodus Motif in the Christian Bible', *St Andrews Encyclopaedia of Theology*, www.saet.ac.uk/Christianity/TheExodusMotifintheChristianBible (geraadpleegd op 21 nov. 2025).